

Časopriestor Spacetime

15 4/2021
ISSN 2730-0110

Interaktívne vedecko-popularizačné médium významných autorov a vedeckých pracovníkov
Interactive popular science medium of important authors and scientists

2021

Konečne národy

Povinnosť pamätať si a konať¹

Federico Mayor Zaragoza

¹ Uvedený článok bol v roku 2021 publikovaný v anglickom jazyku v elektronickej knižnici Európskej akadémie vied a umení. So súhlasom autora bol preložený do slovenčiny a publikovaný v časopise Časopriestor.



F. Mayor sa zapisuje do pamätnej knihy SAV

„Treba predvídať, predvídať a predchádzať. Prevencia je výhra, je to vedecká cesta. Hlas vedeckej komunity je nevyhnutný pri prechode do nového storočia a tisícročia.“

Bratislava, 15. 6. 1998



Časopriestor // Spacetime

Interaktívne vedecko-popularizačné médium významných autorov a vedeckých pracovníkov.

Šéfredaktor: Dr.h.c. mult. prof. PhDr. Ing. Štefan Kassay, DrSc.

Recenzent a editor: Dr.h.c. mult. prof. Ing. Štefan Luby, DrSc.

Grafická úprava: Dušan Ščepka.

Za odborný obsah materiálov zodpovedá autor.

Vydavateľ: INTERCEDU, a.s., Moyzesova 4/A, 902 01 Pezinok, Slovenská republika

ISSN 2730-0110


Federico Mayor Zaragoza

Federico Mayor Zaragoza narodený *1934 v Barcelone je španielsky vedec, politik, diplomat, spisovateľ a básnik. Graduoval a PhD. štúdium vo farmácii ukončil v roku 1958 na Univerzite Complutense v Madride. V roku 1963 získal profesúru biochémie na Univerzite v Granade a v období 1968 – 1972 bol rektorom univerzity. O dva roky neskôr bol spoluzakladateľom Centra molekulárnej biológie Severa Ochoa (laureáta NC 1959) na Autonómnej univerzite v Madride. Venoval sa ochoreniam mozgu a pod jeho vedením sa vypracoval španielsky plán prevencie duševného zdravia. V rokoch 1974 až 1987 pôsobil v španielskej politike ako poslanec, námestník ministra i minister školstva a vedy a potom ho zvolili za člena Európskeho parlamentu. V rokoch 1987 – 1999 bol počas dvoch funkčných období generálnym riaditeľom UNESCO. Zaslúžil sa o vytvorenie jeho programu Kultúra pre mier. Po ukončení pôsobenia v UNESCO založil roku 2000 Nadáciu kultúry pre mier. V roku 2005 ho generálny tajomník OSN Kofi Annan vymenoval za jedného z prezidentov Skupiny na vysokej úrovni OSN pre Alianciu civilizácií. Je členom čestného výboru Chiracovej nadácie pre podporu mieru vo svete. Trvale sa angažoval za rozvoj vedy a výskumu, za humanizáciu globalizácie, za boj proti extrémizmu a medzinárodný dialóg, za zrušenie trestu smrti a p. Je autorom okolo sto vedeckých článkov a takmer 20 kníh, z ktorých možno uviesť *Zajtra je vždy neskoro* (angl.), Stanford Publ. 1992, *Gordické uzly* (špan.), Galaxia Gutenberg 1999, *Čas akcie* (špan.), Univerzita Granada 2008. Vydal aj sedem básnických zbierok. Je nositeľom početných vyznamenaní a cien, udelili mu viaceré čestných doktorátov, je členom vedeckých spoločností a akadémií, medzi nimi Európskej akadémie vied a umení v Salzburgu.



*„Všetko sa ešte musí urobiť a všetko je možné...
Ale kto to urobí, ak nie my všetci?“*

Miquel Martí i Pol
katalánsky básnik



Uväznenie COVID-19 osvetlilo mnohé problémy. Je to poučná skúsenosť. Teraz je našou povinnosťou pamätať si, nezabudnúť. Treba si uvedomiť, že teraz sa môžeme po storočiach mlčania a podriaďovania sa konečne slobodne vyjadrovať. Nastal čas, aby sme počúvali a zmierili sa, aby sme konali, budovali novú budúcnosť, porazili tú obrovskú mediálnu silu, ktorú možno považovať za strašnú „zbraň masového rozptýlenia“, použijúc výstižný výraz, ktorý vytvorila Soledad Gallego. Konečne hlas ľudí, ktorí sú si všetci – a to je veľký krok vpred – rovní v dôstojnosti, bez ohľadu na pohlavie, ideológiu, náboženstvo, rasu! Nakoniec bude hlas národov vypočutý a ony budú držať opraty svetového riadenia, čím ho vezmú z rúk tých plutokratických skupín (G-6, G-7, G-8, G-20), ktoré sú sami otrokmi veľkých medzinárodných korporácií, ktoré na nás globálne dozerajú, kontrolujú, určujú naše rozhodnutia... Tí istí technologickí giganti, ktorí nám umožnili slobodne sa vyjadrovať, nám v tom teraz bránia, aby zahmlili súčasné ponuré vývojové trendy.

Musíme zostať bdelí, aby obdobie po COVIDe nemalo nič spoločné s obdobím pred COVIDom, aby „nová normalita“ nebola rovnaká, akú sme mali predtým. Musíme znova čítať, znova počúvať verše, ktoré napísal Mario Benedetti v knihe „Keď sa búrka skončí“ a skvele ich recitovala Nacha Guevara: „A potom si spomenieme na všetko, čo sme stratili a raz a navždy sa naučíme všetko, čo sme sa ešte nenaučili“. Prvýkrát v histórii čelíme globálnym hrozbám a niektoré z nich sú potenciálne nezvratné. Presne viem, čo znamená hrozny výraz „už sa nedá nič robiť“, pretože v roku 1967 som začal pracovať s novorodencami na včasnom rozpoznaní metabolických porúch, ktoré – ak sa neliečia včas – môžu mať veľký vplyv na funkciu neurónov a spôsobiť vážne až nevyliciteľné zdravotné postihnutie. Najprv sme dokázali zabrániť len azda desiatke porúch. Neskôr sa ich počet postupne zvyšoval a dnes – vďaka vypracovaným testom – možno predchádzať asi 30 patologickým stavom. A vďaka genomike sa toto číslo môže ešte zvýšiť.



Veľkú časť prostriedkov vyčlenených v súčasnosti na obranu treba investovať do zdravia a najmä do nereverzibilných porúch tým skôr, že obyvatelia tých dobre chránených území nemajú čo jesť, nemajú pitnú vodu, kvalitné zdravotnícke služby, fondy na vzdelávanie...

Je zrejmé, že nie je morálne vidieť denno-denne umierať od hladu tisíce ľudí, väčšinou chlapcov a dievčat vo veku od jedného do piatich rokov, pričom viac ako 4 000 miliónov dolárov sa investuje do zbraní a na krytie vojenských výdavkov. Máme povinnosť vybudovať nový koncept bezpečnosti, ktorý nám umožní raz a navždy prejsť od rozumu moci k sile rozumu, od zlovestného príslovia „ak chceš mier, priprav sa na vojnu“ na „ak chceš mier, priprav sa na mediáciu, dialóg“. Mier je odrazom nášho každodenného správania, výchovy, ktorá každému umožňuje učiť sa byť „slobodným a zodpovedným“ – ako je uvedené v článku 1 Ústavy UNESCO, a plne využívať naše jedinečné schopnosti myslieť, predstavovať si, predvídať, inovovať... tvoriť! Každý z nás je schopný vyjadrovať svoj vlast-

ný názor a odmietnuť riadiť sa diktátom iného, preberať myšlienky založené na fanatizme, dogmatizme, nadradenosti... Mali by sme sa zmeniť skôr, ako vstúpime do novej éry, v ktorej bude možné uviesť do praxe skvelú formuláciu, ktorú na konci druhej svetovej vojny predčasne zaviedol Franklin Delano Roosevelt a ktorá stojí na začiatku Charty Organizácie Spojených národov: „My, národy... sme odhodlané zachrániť budúce generácie pred metlou vojny“.



Ale v čase vzniku OSN zakladajúce štáty delegovali rozhodnutia vojenských záležitostí piatim víťazným mocnostiam 2. svetovej vojny, ktoré sa dohodli na práve veta každej z nich. Veľmoci opakovane ignorovali varovania vedcov, ktorí im radili, aby sa starali o biosféru (UNESCO, od roku 1949: limity rastu, Rímsky klub 1972; obmedzovanie emisií CO₂ a iných skleníkových plynov, ako aj problém ničenia morského fytoplanktónu, potrebného na ich spätné zachytenie, Národná akadémia vied Spojených štátov amerických 1979; Agenda 21, starostlivo navrhnutá M. Strongom počas prvého Summitu Zeme v Rio de Janeiro 1992; projekt prechodu do antropocénu prezentovaný v rámci „Charty Zeme“, 2000 a na Svetovom summite udržateľného rozvoja v Johannesburgu, 2002 a i.).



Neoliberálne vládnutie, ktoré R. Reagan postavil koncom 80. rokov 20. storočia na platforme G-7, G-8 a nakoniec G-20 postupne v dôsledku finančnej krízy z roka 2008 marginalizovalo multilateralizmus a všetku pozornosť sústredilo na HDP, čím neustále zväčšovalo sociálnu priepasť. Súhlasilo s využívaním daňových rajov a odkladalo opatrenia na adekvátne riešenie obchodu s drogami a korupcie... „Veľké dominium“ (vojenské, finančné, energetické a mediálne) zašlo tak ďaleko, že nerešpektovalo Bezpečnostnú radu a na základe domnienok a klamstiev napadlo Irak. A potom, keď Organizácia Spojených národov opäť ostala bokom, spustilo samoučelný a ťažko vypočítateľný proces – „arabskej jari“... Až zvolením demokratického prezidenta s kvalitami Baracka Obamu začalo obdobie nádeje spojené so schválením Parížskych dohôd o zmene klímy a rezolúciou OSN „Transformujeme náš svet“, ktorá viedla k implementácii Agendy 2030 (Ciele udržateľného rozvoja).

Trvalo to však krátko: prešlo len niekoľko mesiacov, keď prezident Donald Trump vyhlásil, že nebude plniť dohody prijaté jeho predchodcom. Vo svojom nevedeckom postoji zašiel ešte ďalej, urýchlil ťažbu ropy vysoko znečisťujúcou metódou frakovania. Tvárou v tvár všetkým týmto neprijateľným rozhodnutiam a postojom svet mlčal. A Európska únia, ktorá mala toľko čo povedať, sa tiež rozhodla nepovedať nič. Každá medzera bola zaplnená



ná trhmi a politické rozhodnutia prijaté v Latinskej Amerike alebo inde boli ovplyvnené obchodníkmi, ktorí využívali zdroje surovín akéhokoľvek druhu (palivá, lítium, koltan...), pričom otvorene alebo tajne privatizovali základné verejné služby a obchodovali s tým, čo sa nikdy nemalo stať obchodovateľným tovarom.

V globálnom víre neoliberalizmu sa na všetko zabudlo a veľká časť občianstva bola „unesená“ sociálnymi sieťami a zapojená do spotrebiteľských pretekov, pričom sa chovala akoby duchom neprítomná. Dostala len niekoľko varovaní, ktorých vplyv rapídne klesal, a ktoré upozorňovali na situáciu migrantov topiacich sa v Stredozemnom mori, alebo nechaných napospas v hanebných koncentračných táboroch, alebo na rady, ktoré v ich bohatých mestách tvorili tí, ktorým chýbalo všetko, dokonca aj strecha nad hlavou, alebo na opotrebované demokracie, ktoré umožňovali najrozmanitejšie formy fanatizmu a xenofóbie.

A potom prišiel koronavírus. A to, čo mohlo byť v dlhej a bohatej histórii ľudstva iba ďalšou epidémiou, sa stalo v dôsledku obrovskej mobility pandémiou. ...veď napr. krajiny ako Španielsko sa už orientujú vo veľkej miere na cestovný ruch, turistov, relokujú značnú časť vlastnej produkcie a pozornosť venujú len indexom akciového trhu.

Aj regionálne odbory boli neefektívne, keď bolo treba aby ich hlas zaznel v globálnom meradle. Samotná Európska únia sa už stala jednoduchou menovou úniou, nedostatočne podpornou a problematicky demokratickou (rozhodnutia sa musia prijímať jednomyselne! a jednomyselnosť je opakom demokracie). Na zasadnutiach OSN iba dva európske štáty – Francúzsko a Španielsko – jednoznačne zastávali multilateralizmus.

Počas núdzových stavov a karantén mohli ľudia uvažovať o tom, čo už mali a čo ešte túžili mať... A uvedomiť si, na čom skutočne záleží. Konečne mali pokoj, ktorý potrebovali, aby dokázali rozoznať, čo je podstatné a príležitosť konať smelšie, bez bázne a vášní, ktoré môžu viesť iba k pohrdaniu „inými“. Na pretras prišla aj otázka, ako môžu spravodlivosť zabezpečovať sudcovia, ktorí sú zjavne zaujatí v prospech tej či onej ideológie. Ako je možné – čudovali sa – že v krajinách ako USA alebo Španielsko občania hovoria o „konzervatívnych“ alebo „progresívnych“ sudcoch, keď spravodlivosť by mala byť znakom nestrannosti a nezávislosti?

Áno, mnohí ľudia akceptovali „globalizáciu nevedomosti a chudoby“, do ktorej sú ponorení, takže sa namiesto „aktívnych hráčov“ stávajú ľahostajnými divákmi. V januári 2021 si už veľké percento z nich po prvýkrát uvedomilo, že majú hlas. A že sa môžu dožadovať, či už osobne alebo prostredníctvom kyber-priestoru, aby sa „ľudia rozhodli ušetriť budúce generácie hrôzy“ zo zhoršenia kvality života na Zemi, odcudzenia, fanatizmu, nepriateľstva.



A vedia si vážiť nespočetné množstvo dobrodení, ktoré umožnila počítačová technika, a dbať, aby umelá inteligencia bola vždy v službách ľudskej inteligencie, ktorej ovocím je, a nie naopak.

Je to hlas národov a povinnosť pamätať si, ktorá nám umožnía spoločne začať novú éru. A s vedomím, že každá ľudská bytosť je schopná predvídať a tvoriť (!) je teraz možné formovať budúcnosť. Riešenie spočíva v schopnosti rozpoznať záblesky svetla, byť vytrvalý, nevzdávať sa. Počas svojho života som sa vždy snažil pamätať na výkrik mladého Taliana, ktorý zvolal „Presidente, non si renda!“² Bolo to na konci stretnutia o práve na jedlo, ktorému som predsedal v Ríme začiatkom 21. storočia. Všetci hlasovali za, okrem reprezentantov prezidenta Busha mladšieho. To isté sa stalo s Bushom starším počas Dohovoru o ľudských právach dieťaťa. Spojené štáty americké boli jedinou krajinou, ktorá odmietla uznať najvyššiu hodnotu každého dieťaťa. Pokiaľ si USA zachovajú svoju hegemóniu, jadrová hrozba nebude eliminovaná a naďalej sa budú denne investovať miliardy do zbraní a vojenských výdavkov. A naďalej nebudú prostriedky na endogénny rozvoj, na zdravotnú starostlivosť zameranú na zabezpečenie dôstojného života. A žiadne prostriedky na pomoc vedcom navrhnuť novú budúcnosť, čo sa ešte len musí urobiť.

vol. 4 | 2021

Treba vypočuť hlas národov, ktoré sa aktívne podieľajú na multilaterálnej správe vecí verejných a podľa Agendy 2030 prijať opatrenia na „zmenu smeru a nastúpenia sa na novú loď“, ako to mladým ľuďom radil José Luis Sampedro.³

„Je potrebná zmena trate,“ povedal nedávno Edgar Morin⁴. Zmena trate a zmena životného štýlu. Aké úžasné by bolo, keby toto bol potomok COVID-19!

Teraz vieme, že je to možné, pretože, ako nám hovorí Maria Novo vo svojich veršoch:

„Naučili sme sa hodnotu reflexie a času. / Využime ich teraz na utkanie mieru pre každý deň.“

2 Prezident, nevzdávajte sa!

3 Španielsky spisovateľ a advokát humánnejšej ekonómie.

4 Francúzsky filozof, ktorý sa v júli 2021 dožil sto rokov.

Apendix

Článok F. Mayora „2021, konečne národy. Povinnosť pamätať si a konať“ je jedným z manifestov, ktorých spoločným menovateľom je vnímanie pandémie COVID-19 ako varovania, možno posledného, že princípy riadenia ekonomiky a spoločnosti si vyžadujú veľký reset – vynulovanie a obnovu. To, čo robíme pri každom zaseknutí sa počítača alebo smart telefónu sa však v spoločnosti urobí omnoho ťažšie. Ale pokusy boli aj pred pandemiou. Príkladom je *Memorandum Európskej akadémie vied a umení k situácii v Európe a k jej budúcnosti* koncipované pod vedením viceprezidenta E. Hoedla už vo funkčom období 2010 až 2014. Vtedy boli formulácie ešte menej razantné. Avšak v roku 2020, teda už v prvom roku pandémie, vyšla významná kniha [1]. Jej prvý autor K. Schwab je zakladateľ Svetového ekonomického fóra. V jej záveroch sa píše:

„Zlyhania a zlomové línie viditeľné v krutom dennom svetle vrhanom koronakrízou nás môžu prinútiť konať rýchlejšie nahradením neúspešných nápadov, inštitúcií, procesov a pravidiel novými, ktoré lepšie zodpovedajú súčasným a budúcim potrebám. Toto je podstata Veľkého resetu. Mohli by globálne zdieľané skúsenosti z pandémie pomôcť zmierniť niektoré problémy, ktorým sme čelili, keď kríza začala? Môže vzniknúť lepšia spoločnosť z súčasných „lockdownov“? Amartya Sen, laureát Nobelovej ceny za ekonomiu, si to myslí a verí, že: „Potreba konať spoločne môže určite oceniť konštruktívnu úlohu akcií verejnosti.“ Ako dôkaz uvádza druhú svetovú vojnu, vďaka ktorej si ľudia uvedomili dôležitosť medzinárodnej spolupráce a presvedčania krajín ako Spojené kráľovstvo o výhodách lepšieho zdieľania potravín a zdravotníctva (až po prípadný vznik sociálneho štátu)“. A ďalej sa tu píše: „je tu príležitosť zakotviť väčšiu spoločenskú rovnosť a udržateľnosť, skôr urýchlenie ako oddialenie pokroku smerom k Cieľom udržateľného rozvoja do roku 2030 a novej éry prosperity“.

Prof. F. Mayor Zaragoza je na tej istej lodi. Takto sme ho poznali, keď ním vedené UNESCO pomáhalo po roku 1990 Slovensku etablovať sa v medzinárodnej spolupráci. Naše pamiatky zaradené do svetového kultúrneho dedičstva UNESCO, ako Banská Štiavnica, lokality na Spiši i horská obec Vlkolínec boli do registra zapísané s jeho podpisom. Prof. Mayor navštívil Slovensko v júni 1998. Otvoril 2. Medzinárodnú konferenciu o spoločenských vedách UNESCO, ktorú organizoval Sociologický ústav SAV, stretol sa s predsedom a ministrami slovenskej vlády, rektorom UK, s ktorým podpísal dohodu o zriadení katedry prekladateľstva UNESCO a s predsedom a ďalšími členmi Predsedníctva SAV, ktorá ho za jeho pomoc a zásluhy vyznamenala.

Štefan Kassay, Štefan Luby,
editori

15. december 2021

[1] K. Schwab, T. Malleret, COVID-19: The Great Reset, Forum Publ. 2020.



UNITED NATIONS EDUCATIONAL,
SCIENTIFIC AND
CULTURAL ORGANIZATION

CONVENTION CONCERNING
THE PROTECTION OF THE WORLD
CULTURAL AND NATURAL
HERITAGE

*The World Heritage Committee
has inscribed*

Gamská Štavnica

on the World Heritage List

*Inscription on this List confirms the exceptional
and universal value of a cultural or
natural site which requires protection for the benefit
of all humanity*

DATE OF INSCRIPTION

11 December 1985

DIRECTOR-GENERAL
OF UNESCO